

Basgrupper

Text: Urban Hansson

Vi människor är sociala varelser med ett naturligt behov av att ingå i en mindre grupp. Om läraren i inledningen av en termin delar in eleverna i grupper minskar både risken att någon av eleverna blir utanför gemenskapen och risken att någon blir utsatt för mobbning. Väl sammansatta och väl fungerande grupper är också ett kraftfullt pedagogiskt verktyg.

Elin är på väg till första skoldagen i klass 7 i Byskolan. Hon har en klump i magen och undrar vem som vill sitta jämte henne i klassrummet. Vem skall hon vara tillsammans med på rasten? Tänk om hon måste gå och äta ensam i matsalen bland alla de äldre eleverna? Klumpen i magen växer ju närmare skolan hon kommer.

Har du någon gång känt samma oro som Elin när du skall möta nya människor i en ny omgivning? De flesta av oss känner denna oro när vi kommer till en ny grupp. Men det är en oro som Elin inte skall behöva känna om hennes lärare väljer att organisera och leda klassen på ett planerat och genomtänkt sätt.

Medveten gruppindelning

Om en lärare inte styr elevernas arbetsrelationer (i klassrummet) under den första dagen så bildar ofta eleverna spontana subgrupper. Det kan vara elever som känner varandra från fotboll, som tidigare har gått i samma klass eller som har samma klädstil. Hur dessa subgrupper sätts samman är mycket svårt för ledaren/läraren att styra. I sämsta fall bildas negativa subgrupper kring informella ledare som har stark utstrålning. Risken finns också att osäkra elever dras till ett umgänge som i längden inte är bra för dem.

De subgrupper som bildas under de första dagarna är sedan mycket svåra att bryta upp. Det ligger i vårt mänskliga beteende att söka trygghet på något sätt i den otrygga värld som en nysammansatt klass är. Ett problem är också att vissa elever inte får vara med i någon subgrupp eller att de kanske väljer att inte ansluta sig till en subgrupp. Risken är då stor att dessa solitärer senare kommer att ha svårt att komma in i klassen och att de i sämsta fall blir mobbade av sina klasskamrater.

De allra flesta organisationer väljer att organisera personalen i grupper eller team. Benämningarna varierar, men så gör sjukvården, företag, kommuner, statlig verksamhet ja till och med skolans personal organiseras i arbetslag. Idrotten, föreningslivet, scouterna m.fl. sätter våra barn i grupper för att kunna leda dem på ett bra sätt. Men så gör vi inte med eleverna i skolan! Varför är det så?

Basgrupp

Vi har valt att använda benämningen basgrupp på de fasta grupper som klassen delas in i redan från terminsstarten. Dessa grupper är sociala trygghetsgrupper. Varje enskild elev har en grupptillhörighet och ingen elev lämnas utanför. Om eleverna från början får en

gruppidentitet väljer de oftast att ha en mer ödmjuk inställning till andra elever i gruppen, vilket innebär att risken för utanförskap och mobbing minskar avsevärt.

Antalet relationer i en grupp

Varje gång en ny grupp möts kommer medlemmarna i gruppen att behöva skapa en relation med var och en av de andra i gruppen. För att räkna ut antalet relationer i en grupp används formeln $\frac{\text{antalet individer} \times (\text{antalet individer} - 1)}{2}$.

2

Det ger följande enkla räkneexempel:

- I en klass med 24 elever skapas 276 relationer $((24 \times 23) / 2)$ under de första dagarna.
- Delar ni in samma klass i fyra basgrupper om sex elever i varje basgrupp behöver eleverna inom sin basgrupp skapa 15 relationer $((6 \times 5) / 2)$ den första dagen.
- Väljer du att dela in samma klass i sex basgrupper om fyra elever i varje basgrupp behöver eleverna inom sin basgrupp skapa 6 relationer $((4 \times 3) / 2)$ den första dagen.

Möjligheten att snabbt skapa goda relationer med andra elever styr i stor omfattning hur snabbt en elev känner sig trygg i klassen. Den ideala gruppen består enligt forskarna av mellan sex till åtta individer. Blir gruppen större än tio individer bildas alltför ofta subgrupper inom gruppen.

Syftet med att använda basgrupper i klassen

Självklart skall ni inte arbeta med basgrupper om ni inte riktigt förstår fördelarna med att organisera klassen i mindre grupper. Det är viktigt att ha ett klart syfte om du förändrar en invand struktur så att du kan förklara den för elever, föräldrar och kollegor. Det är också viktigt att sätta upp mål så att ni under året kan utvärdera om åtgärden ger den effekt som du avsett. Vi försöker här redovisa de syften och mål som har övertygat oss att argumentera för införandet av basgrupper i klassen.

Övergripande syften:

- *Trygga elever*

Det allra viktigaste syftet är att skapa en miljö som gör att eleverna snabbt kan känna sig trygga i klassen. Tryggheten kommer genom en tydlig och känd organisation där alla elever tidigt får kamrater i en liten grupp. Ett välplanerat och tydligt ledarskap från lärarna, fokuserat på att tidigt skapa trygghet och tillhörighet, minskar ytterligare risken för utanförskap och mobbing.

- *Ingen hamnar utanför*

Om läraren innan terminen startar har satt samman basgrupperna utifrån principen olikhet, minskar risken för att någon elev hamnar utanför gemenskapen. Arbetet går sedan ut på att hjälpa eleverna att lära sig samarbeta. Läraren skall inte lägga ner arbete på att i förväg ta reda på vilka elever som passar ihop, utan snarare välja att låta elever med olika bakgrund mötas i basgruppen under fast ledning. Genom att aktiviteterna under den första veckan genomförs i största möjliga mån inom basgrupperna så engageras alla elever redan från första dagen. I en mogen basgrupp (team) väljer sedan medlemmarna oftast att ställa upp för varandra och skydda individerna i gruppen från hot utifrån.

- *Effektiva arbetsrutiner*

Fasta basgrupper ger möjlighet för läraren att leda fyra grupper under lektionen istället för att leda 24 elever. Varje elev är unik i sitt lärande, men ledarens roll blir avsevärt lättare eftersom eleverna tar ansvar för varandra inom basgrupperna. Inom ramen för basgrupperna kan lärarna också tidigt börja träna eleverna i samarbete så att de senare kan gå vidare med strukturerat samarbetslärande.

Ledaren kan forma positiva rutiner som stärker ett positivt klassrumsklimat och som effektiviserar arbetet i klassrummet. Ledaren kan också träna eleverna att ta ansvar genom att byta ledare i basgrupperna varje vecka och ge dem ett individanpassat stöd i ledarrollen.

- *Ökad samarbetsförmåga*

Samarbetsförmåga lyfts ofta fram av arbetsgivare som den viktigaste förmåga de bedömer inför en anställning. Idag finns få arbeten där det inte ställs krav på individen att samarbeta med andra. I arbetslivet väljer vi inte vem vi vill jobba med utan får lära oss att samarbeta med de andra som är anställda på samma arbetsplats. Det är därför viktigt att eleverna under hela sin skoltid tränas att samarbeta med andra. Det är inte förmågan att arbeta tillsammans med sin bästa vän som är avgörande utan träningen att arbeta med de personer jag inte känner eller inte är lik. Basgruppen erbjuder utmärkta möjligheter att träna samarbete på riktigt (får inte jämföras med grupparbete där några spelar kort och andra arbetar).

- *Öka elevernas måluppfyllelse*

Basgrupperna hjälper eleverna att snabbt hitta trygghet och tillhörighet. Det ger möjlighet till ett förbättrat samarbete mellan eleverna och arbetsro i klassrummet. En lugnare miljö bidrar till att eleverna får större möjlighet att fokusera på det läraren förmedlar och mer energi att lösa sina arbetsuppgifter i skolan. Genom att eleverna hjälper och stöttar varandra i basgrupperna får läraren mer tid över att hjälpa de elever som behöver mest stöd. Läraren kan fokusera mer på att coacha eleverna i deras lärande och behöver lägga mindre kraft på att ge uppmärksamhet till elever som känner sig utanför eller på att stötta de elever som inte klarat av att uppfatta lärarens instruktioner.

Sammansättning av gruppen

Vi rekommenderar att grupperna sätts samman utifrån principen olikhet. Det innebär en blandning av flickor och pojkar, svenskfödda och utlandsfödda, studiebegåvade och de som inte har lika lätt i skolan samt elever med olika fritidsintressen. Allt detta för att hjälpa eleverna inse hur mycket olikheter ger och att lära känna andra elever med annan bakgrund.

För skolan rekommenderar vi att ni i klasserna F-3 använder basgrupper med fyra elever i varje grupp. I klasserna 4-9 kan basgruppen ökas i storlek till fem eller sex elever per basgrupp. Större grupper än sex elever per basgrupp är inte att rekommendera i skolan. Detta beroende på att eleverna fortfarande inte fullt ut har utvecklat sin förmåga att hantera konflikter inom en större grupp.

Inledningsvis bör ni undvika att placera ”bästa kompisar” i samma basgrupp. Ni måste förklara för eleverna och deras föräldrar att det är för elevernas bästa. ”Bästa kompisar” kan de umgås med på raster och efter skolan. Risken med att placera ”bästa kompisar” i samma basgrupp är att de är så ”tajta” att de inte vill släppa in de andra från basgruppen i gemenskapen. Det finns också en risk att eleverna tycker att det är tryggast att arbeta med ”bästa kompisar” och därför inte vågar lära känna de andra i basgruppen. Syftet med att lära eleverna att samarbeta med andra motverkas om eleverna ges möjlighet att bara arbeta tillsammans med ”bästa kompisar”.

Använda basgrupper

Placering i klassrummet

Vecka 1-2 på läsårsstart bör basgrupperna sitta tillsammans i ”öar” om det är möjligt. När basgrupperna etablerats bör läraren välja ett annat sätt att ha grundmöbleringen i klassrummet.

Arbetsformer

Läraren kan med fördel ge uppgifter till basgruppen och sedan låta eleverna i respektive basgrupp organisera sitt arbete utifrån lärarens anvisningar. Det innebär att läraren behöver kontrollera att fyra – sex grupper förstått uppgiften rätt och inte kontrollera att alla 24 eleverna förstått uppgiften.

När läraren väljer att låta eleverna arbeta i mindre grupper eller i par sätts grupperna oftast samman med elever från samma basgrupp. Det minskar igångsättningstiden och ökar gruppens effektivitet om de är vana att arbeta tillsammans.

Gruppledare

Det är en fördel om varje basgrupp har en gruppledare som kan kallas ”dagelev” eller vad ni väljer att kalla det. Dageleverna hjälper läraren att dela ut papper, samla in uppgifter och att ställa i ordning inför lektionen. Dageleven bör bytas varje vecka så att alla får möjlighet att träna och att ha en närmare relation med läraren.

”Trekamratersregeln”

Ett gissel för många lärare är att de tvingas att ”parera” uppsträckta händer under hela lektionen. Många elever är rädda för att de uppfattat fel eller rädda för att göra fel. Eleverna väljer alltför ofta den enkla vägen genom att räkna upp handen och vänta på att läraren hinner komma. Eleven slipper då risken att göra fel, dels slipper de arbeta under tiden de väntar och som extra plus får de lärarens odelade uppmärksamhet när väl läraren hinner komma till dem för att hjälpa till.

Att hela lektionen tvingas att springa efter uppsträckta händer och knappt hinna med att hjälpa enskilda elever innan man som lärare måste rusa till nästa uppsträckta hand är frustrerande för många pedagoger.

Om läraren väljer att införa en regel som innebär att eleven innan hon/han får räcka upp handen måste fråga två eller tre av sina kamrater i basgruppen så reduceras antalet uppsträckta händer avsevärt. Detta har vi kunnat se i många av de klassrumsbesök jag gjort. I en fungerande basgrupp blir eleverna så trygga att de vågar fråga varandra och de blir ofta vana att hjälpa varandra i gruppen.

Byte av basgrupp

Hur länge bör ni hålla samman basgrupperna? Det finns ingen forskning (vad jag vet) som har studerat hur länge en basgrupp bör hållas samman. Om ni väljer att förändra basgrupperna under läsåret eller inte, beror dels på ert syfte med att använda basgrupper och dels på hur klassen utvecklas.

Om ett av syftena är att träna eleverna att förstå hur grupper utvecklas och hur de som individer beter sig under gruppens olika utvecklingsfaser, då bör ni förändra basgrupperna minst en gång under läsåret. Vår rekommendation är att ni i klass F-6 förändrar basgruppernas sammansättning i samband med terminsskiftet. I klass 7-9 kan ni välja att byta även vid höstlovet och påsklovet – under förutsättning att klassen är harmonisk och fungerar väl.

Om ni planerar för att byta basgrupper i samband med att vårterminen startar, bör ni avdela tid för att låta de nya grupperna bilda nya team och skapa nya rutiner. Ju fler gånger eleverna har varit med om att byta basgrupper, desto duktigare blir eleverna och ju fortare går processen.

Information till elever och föräldrar

Eleverna kommer att behöva utbildning i hur grupper utvecklas för att förstå sin egen process och för att kunna utveckla sin förmåga att verka och samarbeta i en grupp. Eleverna behöver också få praktisk träning i samarbete och, med stöd från läraren, få möjlighet att forma gruppens sociala normer.

De allra flesta föräldrar har troligen ingen kunskap om hur grupper utvecklas eller fördelarna med att arbeta i basgrupper. Det är därför viktigt att tidigt ge föräldrarna möjlighet att lära sig mer om gruppens utveckling och om hur ni på skolan har tänkt använda basgrupperna. Ju mer föräldrarna kan, desto mer kan de stötta sina barn i deras lärande kring basgrupper och samarbete. Om ni väljer att inte utbilda/informera föräldrarna så finns det en risk att de kommer att motarbeta basgruppsarbetet, eftersom de inte känner igen sig eller förstår vad som händer.

Utvärdering och utveckling

Låt eleverna med jämna mellanrum utvärdera arbetet i basgrupperna. Du som lärare styr vad de skall utvärdera (arbetsklimat, effektivitet, arbetsformer, acceptans för olikheter mm). Läraren måste anpassa omfattningen av utvärderingen till elevernas förmåga. Efter basgruppernas utvärdering bör eleverna dela med sig av sina erfarenheter till de andra basgrupperna i klassen.

Kommentar:

Denna artikel är lämplig att användas som en fördjupning till filmen Ledarskap i klassrummet. Den kompletterar även artikeln Grupperns utveckling